

Miten käy teollisuuden, kun Eurooppa yhdentyy?*

ILKKA KAJASTE

Ongelmat, jotka tulevat vastaan tutkittaessa integraation vaikutuksia kuvaavat hyvin yhdentymiseen liittyviä vaikeuksia yleisemminkin. Poikkeavat standardit — tässä tapauksessa tilastoluokitukset — haittaavat toimintaa ja moninkertaistavat työtä, joskin käynnissä oleva tilastokäytännön harmonisointi antaa lupauksia kanssakäymisen helpotumisesta tulevaisuudessa.

Euroopan yhteisön piirissä on tehty valtavasti yhdentymisen vaikutuksia koskevaa tutkimusta, joten niissä valitut menettelytavat eivät voi olla vaikuttamatta myös ulkopuolella tehtävän tutkimuksen suuntaan. Suurtuotannon edut näkyvät tässäkin. Tosin ne eivät aina aivan täsmälleen sovi ulkopuolisen tarkastelijan lähtökohtiin.

Ongelmia ei ole voitu välttää myöskään asioitaessa Brysselin byrokratian kanssa, joka näyttää helposti hylkivän ulkopuolisia. Niinpä niiden kriteerien mukaan, joita tässä selvityksessä sovelletaan teollisuuteen, myös tutkimustoimintaa voitaisiin hyvällä syyllä pitää yhdentymisen kannalta ns. herkkänä alana.

Yhdentymisen kannalta herkillä aloilla, tarkoitetaan niitä teollisuuden toimialoja, joihin jäljellä olevien kaupan esteiden poistuminen

välittömimmin vaikuttaa. Tarkastelun ulkopuolelle rajataan toisaalta ne alat kuten metsäteollisuus, joiden oletetaan jo sopeutuneen täysimääräisesti kansainväliseen kilpailuun tähänastisen integraatiokehityksen tuloksena ja toisaalta ne kotimarkkinateollisuuden alat, joiden ei kaupan esteiden poistumisen jälkeenkään oleteta joutuvan tehokkaan kansainvälisen kilpailun piiriin. Viimeksimainittuja aloja ovat esimerkiksi monet, joskaan eivät kaikki, elintarviketeollisuuden ja rakennusaine-teollisuuden alat.

Herkkä ala ei suinkaan merkitse sitä, että ala olisi haavoittuva. Kaupan esteiden poistuminen voi merkitä yhtä hyvin uhkia kuin mahdollisuuksiakin. Se, voittaako vai häviääkö jokin ala yhdentymisen myötä, selviää vasta kilpailukyvyn analyysin tuloksena.

Yhdentymisen kannalta herkkät alat

Lähtökohtana Suomen teollisuuden herkkiä alojen määrittelyssä käytettiin EY:ssä laadittua 40 herkän toimialan listaa. Se kattaa noin puolet teollisuuden jalostusarvosta ja työllisyydestä. EY:n listaa laadittaessa kriteereinä oli käytetty ensinnäkin tuloksia erittäin laajasta yritystiedustelusta (11 000 yritystä), jossa oli kysytty arvioita jäljellä olevien kaupan esteiden poistumisen vaikutuksista (*Nerb 1988*). Lisäkriteereinä käytettiin tuonnin penetraatioita (tuonti/(tuotanto + tuonti-vienti)), hintavaihteluja, skaalaetuja sekä julkisia hankintoja koskevia aineistoja, joita käytettiin vahvistamaan arvioita kaupan esteiden olemassaolosta ja vaikutuksesta.

Yhteisen listan ohella EY:n eri jäsenvaltioissa laadittiin omat listat, jotka saattoivat kansallisten erojen vuoksi poiketa yhteisestä lis-

* Artikkelin perustuu valtiovarainministeriössä tehtyyn selvitykseen Euroopan yhdentymisen vaikutuksista teollisuuden rakenteeseen. Tämä on puolestaan osa EFTAn talouskomitean aloitteesta eri EFTA-maissa toimeenpantavaa projektia, joka käynnistyi vuoden 1990 alussa. Toimeksiantonsa mukaisesti tässä projektissa pyritään tuottamaan vertailukelpoisia tuloksia EY:n piirissä tehdyn vastaavan tutkimuksen kanssa (EY:n tutkimus ks. *Buigues—Ilzkowitz 1988*, *Buigues—Ilzkowitz—Lebrun 1990*, laajemmin EY:n selvityksen aineistoa on julkaistu *Costs of Non-Europe* -projektin kolmessa paksussa niteessä). Suomea koskevia tuloksia on raportoitu alustavasti touko-kuussa (*Kajaste 1990a*) sekä laajemmin tämän vuoden lopulla ilmestyvässä selvityksen toisessa osassa (*Kajaste 1990b*).

tasta. Näin esimerkiksi Italian listalla heijastuivat maan noudattamat tekstiilialan ja auto-teollisuuden tuontikiintiöt EY:n ulkopuoliselle tuonnille. Sisämarkkinoiden kehittämisohjelma edellyttää yhteisön kauppapolitiikan yhdenmukaistamista, jolloin maakohtaisten kiintiöiden ylläpitäminen ei vuoden 1992 jälkeen ole enää mahdollista (*Forti, Gola ja Ranci 1989*).

Myös Suomen herkkien alojen lista muodostettiin siten, että arvioitiin, miltä osin EY:n listaan olisi kansallisista lähtökohdista syytä tehdä lisäyksiä ja poistoja. Muutokset pyrittiin minimoimaan, jotta vertailtavuus EY:n ja muiden EFTA-maiden tuloksiin nähden säilyisi. Muutoskriteerit valittiin siten, että ne olivat sopusoinnussa EY-tutkimuksen perusajatuksen kanssa. Lisäksi talvella 1990 toimeenpantiin suppea asiantuntijakysely kaupan esteiden vaikutuksista toimialoittain (*Kajaste 1990a*).

Kyselytulokset vastasivat paljolti EY:n arvioita kaupan esteiden kohdentumisesta. Merkittävimmät esteet ovat sekä EY:n että Suomea koskevan selvityksen mukaan metalliteollisuudessa ja sähkötekniisessä teollisuudessa. Eroavuudet ovat taas lähinnä elintarviketeollisuudessa ja rakennusaineteollisuudessa, joissa kaupan esteet näyttivät Suomessa olevan korkeammat kuin EY-maissa, sekä toisaalta tekstiili- ja vaatetusteollisuudessa, jossa vastaavasti EY-maiden esteet olivat suhteessa merkittävämpiä.

Tarkastelu koski kahdeksaa varsin erilaisista kaupan estettä teknisistä standardeista ja julkisista hankinnoista aina pääomamarkkinoiden säätelyyn ja EY-lainsäädännön täytäntöönpanoon.¹ Kyselytulosten pohjalta on mahdollista arvioida kaupan esteiden kohdentuminen toimialoittain, jolloin aineistoa voidaan käyttää hyväksi eri integraatiovaihtoehtojen arviointiin.

Suomen herkkien alojen lista muodostettiin siten, että toimiala lisättiin alkuperäiseen

¹ Nämä kaupan esteet ovat tekniset määräykset ja standardit, julkiset hankinnat, hallinnolliset esteet (tullit), rajamuodollisuudet, välillisen verotuksen erot, kuljetuksia koskevat määräykset, pääomamarkkinoiden rajoitukset sekä EY-lainsäädännön täytäntöönpano.

listaan, mikäli kaupan esteet tällä alalla olivat asiantuntijatiedustelun mukaan korkeat ja jos sen lisäksi alalla tuonnin penetraatioaste EY-alueella oli keskimääräistä korkeampi. Viimeksimainittu seikka viittaa siihen, että ko. ala ei välttämättä ole kotimarkkinateollisuutta.

Näillä perusteilla Suomeen listaan lisättiin kolme toimialaa: meijerituotteet, öljyt ja rasvat, raudan ja teräksen valmistus. Alkuperäiseltä EY:n listalta poistettiin kaksi toimialaa: tekstiilialan koneiden valmistus sekä puuvillateollisuus. Näillä aloilla kaupan esteet eivät Suomen kyselyn mukaan olleet korkeat. Lisäksi sekä tuonnin penetraatioaste että EY-viennin osuus olivat näillä aloilla keskimääräistä korkeammat, mikä myös viittaa siihen, ettei merkittäviä kaupan esteitä ollut olemassa. Tällä tavoin määriteltiin ne 41 toimialaa, joihin kaupan esteiden poistuminen tuntuvimmin vaikuttaa. Tämä lista on esitetty taulukossa 1.

Taulukossa tähdellä (*) merkityt toimialat ovat sellaisia, jotka em. kriteerien mukaan pitäisi poistaa listasta, jos EY-markkinoiden sijasta tarkasteltaisiin ETA-aluetta kokonaisuudessaan. Tällä erottelulla on tutkimuksen kannalta erityistä merkitystä, koska Suomen kauppa EY-maiden kanssa eroaa rakenteeltaan olennaisesti kaupasta EFTA-maiden kanssa. Tähän palataan myöhemmin.

Yhdentymisen kannalta herkillä aloilla on koko teollisuuden jalostusarvosta noin 36 prosenttia ja työllisyydestä 43 prosenttia. Nämä osuudet ovat olennaisesti pienempiä kuin EY-alueella, jonka sisällä on myös melko tuntuvia eroja. Yhteisön jäsenmaissa herkkien alojen osuudet vaihtelivat 40 prosentista (Espanja, Tanska) 55 prosenttiin (Saksa). Vielä suurempi vaihtelu (45—68 prosenttia) saatiin kun jäsenmaat itse määrittelivät vastaavien periaatteiden mukaisesti omat herkkien alojen listansa.

Eri päätoimialoilla herkkien alojen osuudet vaihtelivat tuntuvasti. Suomen kannalta on merkittävää, että metsäteollisuus jää kokonaan näiden välittömien vaikutusten ulkopuolelle. Sen sijaan runsaat 4/5 metalliteollisuudesta, 2/3 tekstiili- ja vaatetusteollisuudesta,

Taulukko 1. Suomen teollisuuden herkit alat^a

Ryhmät	Toimialat
<i>Ryhmä 1</i> — korkeat kaupan esteet — tuonnin penetraatio korkea — pienet hintaerot	Tieto- ja konttorikoneet Tietoliikennevälineet Lääkintälaitteet, -instrumentit
<i>Ryhmä 2</i> — korkeat kaupan esteet — tuonnin penetraatio matala — suuret hintaerot — voimakas keskittyminen — huomattavat skaalaedut	Lääkevalmisteet Kattilateollisuus Rautatiekalusto Öljyt ja rasvat Meijerituotteet Kuohuviinit Maltaat, mallasjuomat Virvoitusjuomat
<i>Ryhmä 3</i> — kuten ryhmä 2 paitsi: — pienet hintaerot — EY:n ulkopuolinen kauppa tärkeää	Sähköjohtimet ja kaapelit Teollisuussähkökoneet ja laitteet Laivanrakennus Spaghetti, makaroni yms. tuotteet Kaakao, suklaa ja muut makeiset
<i>Ryhmä 4</i> — kaupan esteet kohtalaiset — tuonnin penetraatio korkea — suuret hintaerot — suuret skaalaedut	Rauta- ja terästeollisuus Lasi ja lasituotteet Posliiniteokset ja saviastiat* Teollisuuden peruskemikaalit Muut teollisuuden ja maatalouden käyttämät kemikaalit Maatalouskoneet Metallin työstökoneet Muiden alojen käyttämät teollisuuden koneet ja laitteet Kaivos-, rauta- ja terästeollisuuden koneet Voimansiirtokoneet Paperi-, puutavara- yms. teollisuuden koneet Radiot ja televisiot Kotitalouksien sähkölaitteet Muut sähkölaitteet ja -varusteet Autot ja autonosat Lentokoneet Villateollisuus* Matot* Jalkineet Vaatteet Tekstiilimpielutuotteet* Kumituotteet Kultasepäntuotteet* Valokuva- ja elokuva-laboratoriot Urheiluvälineet, leikkikalut

^a Tämä eroaa jossain määrin aiemmin esitetystä alustavasta listasta, jossa oli 39 toimialaa. Muutokset johtuvat käyttöön saadusta tarkemmasta tilastoaineistosta (5 numeron SITC-luokitus), jonka pohjalta yllä olevat EY:n käyttämää NACE-luokitusta vastaavat toimialat on muodostettu Suomen aineistosta.

1/3 elintarviketeollisuudesta ja kemian teollisuudesta sisältyy aloihin, joihin kaupan esteiden purkamisella näyttäisi olevan välittömiä vaikutuksia.

Kilpailukyvyn analyysi

EY-tutkimuksessa käytetyt kilpailukyvyn tunnusluvut perustuvat tuotanto- ja ulkomaan-

kauppatilastoista laskettuihin lähinnä suhteellista etua kuvaaviin tunnuslukuihin. Näitä toimialoittaisia indikaattoreita oli tässä tutkimuksessa neljä:

- Suomen vienti EY-alueelle suhteessa Suomen tuontiin EY-alueelta,
- Suomen vienti EY-alueen ulkopuolelle suhteessa Suomen tuontiin EY-alueen ulkopuolelta,
- EY-alueen sisäisen viennin erikoistumisindeksi, ja
- tuotannon erikoistumisindeksi.

Näistä kaksi ensinmainittua tunnuslukua kuvaavat toimialoittaisia kauppataseita ns. coverage-indeksin avulla. Jos indeksien saamat arvot ylittävät 100, ts. ao. alan vienti on suurempi kuin tuonti, ne osoittavat kyseisen alaan suhteellista etua ulkomaankaupassa. Myös jälkimmäiset kaksi tunnuslukua kuvaavat suhteellista etua. Erikoistumisindekseillä (ns. *Balassa*-indeksit) verrataan ao. alan osuutta kyseisen maan viennissä tai tuotannossa koko alueen viennin tai tuotannon rakenteeseen. Jos indeksien arvot ylittävät 100, ne osoittavat, että ao. alan osuus maan viennissä tai tuotannossa on suurempi kuin vertailualueen viennissä tai tuonnissa, jolloin maalla tulkitaan olevan kyseisen alan osalta suhteellista etua. Kaikki neljä tunnuslukua kuvaavat siis suhteellisen edun ilmenemistä ao. maan ulkomaankaupassa tai teollisuustuotannossa, jokainen vähän eri näkökulmasta.

Tutkimuksessa tunnuslukujen saamat arvot pisteytettiin siten, että ne saattoivat saada arvoja -1 ja $+1$ väliltä, jolloin neljän indikaattorin yhteenlaskettu pistemäärä saattoi vaihdella lukujen -4 (heikko ala) ja $+4$ (vahva ala) välillä. Tämän staattisen, kilpailukyvyyn tasoa koskevan tarkastelun lisäksi pisteytettiin vastaavalla tavalla kilpailukyvyyn dynaamiikkaa kuvaavat tunnuslukujen muutokset.

Staattisen kilpailukyvyyn tarkastelu koski vuosia 1985—1987 ja dynaamisen kilpailukyvyyn kohdalla verrattiin em. vuosia 1980-luvun alkuvuosiin 1980—1982. Herkkien alojen kilpailukyvyyn jakautumista heikkoihin ja vahvoihin aloihin on tarkasteltu taulukossa 2 ja kuviossa 1.

Aineiston keskeinen piirre näyttäisi olevan staattisen ja dynaamisen näkökulman välinen voimakas kaksijakoisuus, joka yhtäältä heijastaa Suomen teollisuuden ja ulkomaankaupan perinteistä erikoistumista metsäteollisuuteen, mutta osoittaa myös talouden voimakkaan rakennemuutoksen jatkumista 1980-luvulla.

Staattisessa tarkastelussa vahvoja aloja näyttäisi olevan vähän, $1/4$ herkkien alojen koko työllisyydestä. Toinen neljäsosa on aloilla, joiden kilpailukyky tämän mukaisesti olisi keskimääräinen. Loput — puolet herkkien alojen työllisyydestä — olisi heikoilla aloilla. Toimialojen jakautumien heikkoihin ja vahvoihin ei vaikuta erityisen johdonmukaiselta varsinkin, kun vahvoihin aloihin sisältyy selviä kriisialoja. Dynaamisessa tarkastelussa jako heikkoihin ja vahvoihin aloihin vastaa paremmin muista yhteyksistä saatua käsitystä.

Tässä kohdin on syytä myös arvioida jonkin verran kriittisesti EY-tutkimuksessa käytettyjä menetelmiä, joihin myös EFTA:n piirissä toteutettu yhteisprojekti joutui vertailtavuuden ylläpitämiseksi paljolti nojautumaan. Paitsi että varsinkin staattisen tarkastelun tuloksia suuntaa metsäteollisuuden dominanssi, on helppo havaita myös toinen vallittujen mittareiden tuloksia vinouttava ominaisuus. Mittareille ei tietenkään voi antaa merkitystä niissä tapauksissa, kun toimiala on saavuttanut asemansa tuontirajoitusten ja viennin subventioiden antamalla tuella.

Suomen ja muiden EFTA-maiden kohtalokysymys kaupan esteiden vapautuessa on korkea hintataso, minkä vuoksi kilpailukyvyyn analyysi on tässä yhteydessä erityisen mielenkiintoinen. EY:n tutkimuksessa hinta-aineistoa käytettiin lähinnä sen seikan selvittämiseen, onko kyseisellä alalla olemassa merkittäviä kaupan esteitä. Hintadata EY:n tutkimuksessa oli peräisin yhdessä OECD:n kanssa toimeenpannusta ostovoimapariteettitutkimuksesta, joka yhteisömaiden osalta oli selvästi muita OECD-maita yksityiskohtaisempi. Suomen kohdalla ostovoimapariteettiaineisto oli tämän tutkimuksen kannalta hyödyllinen lähinnä kulutustavaroiden osalta. Suurin osa investointitavaroiden tuotannosta,

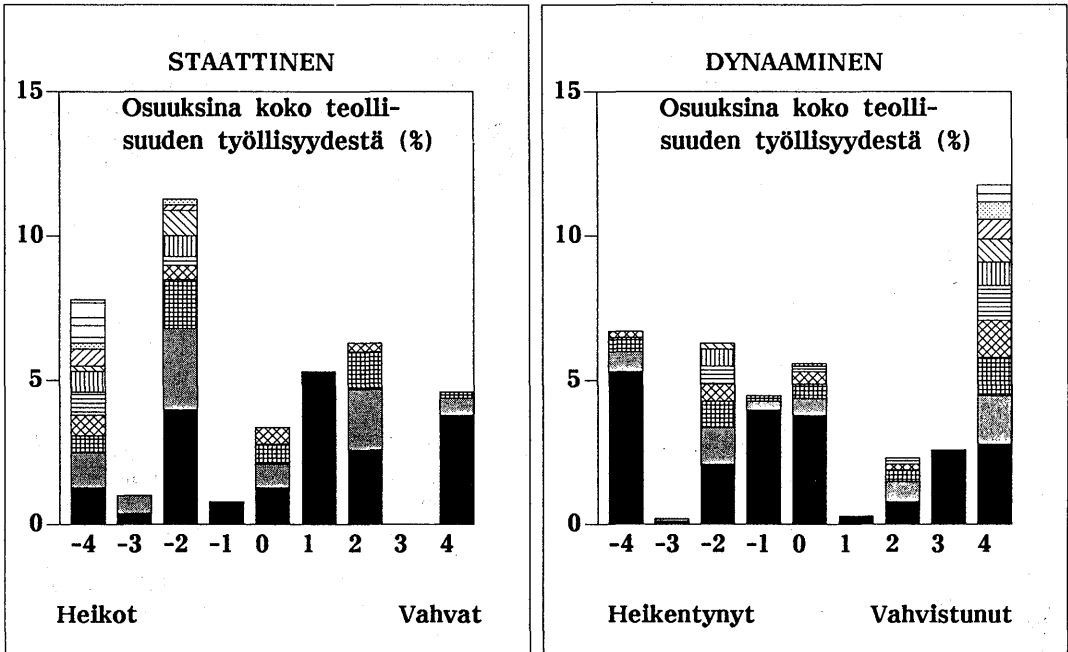
Taulukko 2. Staattinen ja dynaaminen kilpailukyky herkillä aloilla

		S T A A T T I N E N :		
		HEIKKO	KESKINKERTAINEN	VAHVA
HEI- KEN- TYNYT		Teollisuuden peruskemikaalit Muut teollisuuden ja maatalouden kemikaalit Sähköjohtimet ja kaapelit Kaakao, suklaa, makeiset Spaghetti, makaroni Kultasepäntuotteet	Lasi- ja lasitavarat Vaatetus Maltaat ja mallastuotteet Jalkineet	Meijerituotteet Kotitaloustekstiilit
		2.8 % teol. työllisyydestä	7.9 % teol. työllisyydestä	2.3 % teol. työllisyydestä
	DY- NAA- MI- NEN:	EI MUU- TOSTA	Lääkintälaitteet Posliiniteokset, saviastiat Eräiden teollisuuden alojen koneet Lentokoneet yms. Kumituotteet Villateollisuus Matot, lattiapäällysteet Valaisimet yms.	Virvoitusjuomat
		6.3 % teol. työllisyydestä	0.3 % teol. työllisyydestä	3.8 % teol. työllisyydestä
PA- RANTU- NUT		Lääkevalmisteet Kotital. sähkölaitteet Tieto- ja konttorikoneet Autot Öljyt ja rasvat Kattilateollisuus Maatalouskoneet Metallin työstökoneet Teollisuussähkökoneet Voimansiirtokoneet Tietoliikennevälineet	Radio ja televisio Rautatiekalusto	Paperi-, puutavara- yms. teollisuuden koneet Kaivos-, rauta- ja terästeollisuuden koneet Rauta ja teräs Urheiluvälineet, lelut
	11.0 % teol. työllisyydestä	1.6 % teol. työllisyydestä	4.8 % teol. työllisyydestä	

puhumattakaan puolivalmisteista ja raaka-aineista, jäi kattamatta (Wieser 1989). Myöskään tuottajahintaindeksien antama aineisto ei ollut riittävän yksityiskohtaista, vaikka se antoikin tietoa suhteellisten hintojen kehityksestä. Tämän vuoksi edellä olevien tarkastelujen täydentäminen hintatasovertailuilla ei osoittautunut mahdolliseksi (Kajaste 1990a).

EY-tutkimuksessa käytettyjen kilpailuky-

kyindikaattoreiden painottumista suhteellista etua kuvaavien tunnuslukujen käyttöön voidaan kritisoida myös sen vuoksi, että yhdenytyminen tapahtuu nimenomaan kehittyneiden teollisuusmaiden kesken, jolloin suhteellinen etu ei ehkä olekaan keskeinen niiden välistä kauppaa ja tuotannon sijoittumista säätelevä tekijä. Päinvastoin näiden maiden väliselle kaupalle on pikemmin ominaista samantyypp-

Kuvio 1. Kilpailukyky herkillä aloilla.

pisten tavaroiden, toimialojen sisällä tapahtuva kauppa, ns. ristikkäiskauppa. Tässä tapauksessa kauppavirtojen määräytyminen tapahtuu toisin kuin pyrittäessä hyödyntämään kauppaa käyvien maiden erilaisuutta kunkin suhteellisen edun mukaisesti.

Ristikkäiskaupan kyseessä ollen maiden erikoistumista ohjaavat ennen kaikkea mahdollisuudet hyödyntää tehokkaasti tuotannon skaalaetuja. *Krugmanin* (1988) mukaan tämä koskee erityisesti EFTA-maiden kauppaa EY:n kanssa, koska nämä maat eroavat EY:n ydinalueesta vähemmän kuin eteläisen Euroopan maat. Pienten maiden on tähdättävä ennen kaikkea vientiin, jotta riittävän tehokkaat tuotannon mittasuhteet voitaisiin saavuttaa.

Euroopan yhteisössä integraation vaikutuksia koskevan massiivisen tutkimustoiminnan yhteydessä on selvitetty laajalti myös toimialoittaisia skaalaetuja (*Pratten 1988*). Eri alojen potentiaalisia skaalaetuja on mitattu sillä yksikkökustannuksen lisäyksellä, joka syntyy, kun tuotantoa harjoitetaan optimikokoa pie-

nemmissä yksiköissä (*Jacquemin, Buigues ja Ilzkovitz 1989*). Tätä mittaria on yhteisössä käytetty selvittäessä kilpailupolitiikan vaikutuksia ja toimialoittaisia kilpailurajoituksia aiheuttavia riskejä. Yhtä hyvin tätä aineistoa voidaan kuitenkin käyttää myös herkkiä aloja koskevaan tarkasteluun.

Taulukkoon 3 on koottu tiedot herkkien alojen potentiaalisista skaalaeduista sekä niiden toteutuneesta vientimenestyksestä ($\Delta X/\Delta M$) 1980-luvun alun jälkeen.

Aineisto ei sinänsä tarjoa yksikäsitteistä selitystä tapahtuneelle kehitykselle tai ennustetta tulevalle. Sen sijaan se näyttäisi erottelvan toimialoja sen mukaan, minkälaisen strategian varassa Eurooppaa tultaneen lähestymään.

Silmiinpistävin seikka näyttäisi olevan se, että suuressa osassa konepajateollisuutta, johon herkkien alojen vientimenestys on paljolti rakentunut, skaalaeduilla ei arvioida olevan kovin suurta merkitystä. Sen sijaan raskas metalliteollisuus, kemian teollisuus sekä ennen

Taulukko 3. Vientimenestys ja potentiaalinen skaalaetu herkillä aloilla

		POTENTIAALINEN SKAALAETU:		
		VÄHÄINEN	KOHTALAINEN	TUNTUVA
	HEI- KEN- TYNYT	Vaatetus Meijerituotteet Tekstiiliompelukoneet	Lasi ja lasituotteet Laivanrakennus Radiot ja televisiot Maltaat ja mallastuotteet	Kaakao, suklaa, makeiset Lentokoneet yms.
		7.6 % teol. työllisyydestä	5.9 % teol. työllisyydestä	1.2 % teol. työllisyydestä
	VIEN- TI- ME- NES- TYS:	Villateollisuus Jalkineet Muiden alojen käyttämät teollisuuden koneet	Posliiniteokset, saviastiat Lääkevalmistelut Kotitalouksien sähkö- laitteet Autot ja autonosat Lääkintälaitteet	Rautatiekalusto Teollisuuden perus- kemikaalit Muut teollisuuden ja maatalouden kemikaalit Matot, lattiapäällysteet
	EI MUU- TOSTA	4.4 % teol. työllisyydestä	2.6 % teol. työllisyydestä	2.0 % teol. työllisyydestä
	PA- RANTU- NUT	Voimansiirtolaitteet Kaivos-, rauta- ja teräs- teollisuuden koneet Paperi-, puutavara- yms. teollisuuden koneet Metallintyöstökoneet	Maatalouskoneet Rauta ja teräs Tieto- ja konnttorikoneet Öljyt ja rasvat	Kattilateollisuus Teollisuussähkökoneet ja -laitteet Tietoliikennevälineet
		7.4 % teol. työllisyydestä	2.2 % teol. työllisyydestä	4.8 % teol. työllisyydestä

kaikkea sähkötekninen teollisuus näyttäisivät olevan aloja, joissa menestys jatkossa näyttäisi liittyvän ratkaisevasti skaalaetujen hyväksikäyttöön. Tähän tuntuvat perustuvan paljolti myös EY:n omat strategiset teollisuuspoliittiset pohdinnat, joissa on kysymys kuitenkin ennen kaikkea näiden alojen suurten monikansallisten yritysten globaalista kehityksestä suhteessa Euroopan yhdentymiseen.

Skaalaetujen hyväksikäytöllä pyritään vaikuttamaan yksikkökustannusten alenemiseen. Tätä näkökulmaa on yritetty tässä yhteydessä kehittää vielä siten, että EY:n teollisuustilastosta kerättiin aineisto yhdeksän EY:n ydinalueen maan herkkien alojen toimialoitaisesta työvoimasta, työvoimakustannuksista sekä tuotannon jalostusarvosta vuosilta 1980 ja 1986 (viimeiset käytettävissä olevat ha-

vainnot). Vastaavat tiedot kerättiin myös Suomen osalta. Näin muodostettiin aineisto herkkien alojen suhteellisesta tuottavuudesta ja työvoimakustannuksista. Poikkeavien tilastoluokitusten aiheuttamien aggregointiongelmien vuoksi aineisto on tuskin riittävän luotettava tasovertailujen tekemiseen². Sen sijaan se antaa melko hyvän kuvan eri alojen suhteellisen tuottavuuden ja suhteellisten yksikkötyökustannusten kehityksestä ao. vuosina. Taulukossa 4 on esitetty suhteellisilla yksikkötyökustannuksilla mitattu kilpailukyvn muutos ja vientimenestys herkillä aloilla.

Suotuisinta näyttäisi hintakilpailukyvn ja vientimenestyksen kehitys olleen eräillä sellaisilla aloilla, joissa kansainvälinen kilpailu on kiihvainta kuten tieto- ja konntorikoneiden sekä tietoliikennevälineiden valmistuksessa. Keskimääräisesti arvioiden Suomen hintakilpailukyky on 1980-luvun aikana heikentynyt. Työvoimakustannukset ovat kohonneet tuntuvasti kilpailijamaita enemmän eikä nopea tuottavuuden kasvu ole kyennyt tätä kompensoimaan. Tässä yhteydessä olennaista on kuitenkin se, että kun keskitetysti toimiva, solidaarinen palkkapolitiikka pitää toimialojen väliset palkkaerot suhteellisen pieninä, tuottavuuden kasvuerot aiheuttavat merkittäviä eroja eri toimialojen yksikkötyökustannuksissa. Tämä seikka on voimistanut teollisuuden rakennemuutosta, joka tutkimusaineiston mukaan näyttää olleen erityisen nopeaa.

Integraatiokehitykseen sopeutumisen kannalta olennaista on se, että talouden rakenneuutos on myös kysynnän kannalta oikeasuuntainen. Tämä näkökulma on esillä taulukossa 5.

Sen mukaan vientimenestys ja kysynnän kasvu ovat osuneet herkillä aloilla varsin hyvin yksin. Markkinoiden signaaleihin on kytetty reagoimaan oikein. Perinteisesti Suomen ulkomaankaupassa on ns. rakennetekijöiden vaikutusten arvioitu hidastaneen kasvua. Viime vuosikymmenellä tilanne näyttää kuitenkin

² Aineisto näyttää kuitenkin vastaavan suhteellisen hyvin sitä kuvaa, joka suhteellisen tuottavuuden ja työ-kustannusten tasosta on saatavissa muiden tutkimusten välityksellä. Ks. esim. *Kallinen* (1990) ja *SAF* (1989).

kin myös tässä suhteessa muuttuneen (*OECD 1988*).

Kaiken kaikkiaan kilpailukyvn analyysi viittaa dynaamisten tekijöiden osalta varsin selvästi siihen, että myönteinen kehitys on jatkunut monilla markkinoiden kannalta keskeisillä ja lupaavilla aloilla, erityisesti konepajateollisuudessa ja sähkötekniisessä teollisuudessa. Ongelma-aloiksi näyttäisivät kaupan esteiden poistuessa muodostuvan monet tekstiili- ja vaatetusteollisuuden alat, osa rakentamiseen liittyvää teollisuutta ja myös osa elintarviketeollisuutta. Varsinkin viimeksimainittujen kohdalla vaikutukset riippuvat kuitenkin suuressa määrin siitä, minkälaiseksi tulevan integraatioratkaisun sisältö muodostuu.

Seuraavassa pyritään edellä esiteltyä aineistoa hyväksikäyttäen kuvaamaan erilaisten integraatiovaihtoehtojen välittömien vaikutusten kohdentumista eri toimialoille. Tähän tarkasteluun on keskeisenä varauksena esitettävä se, että eri vaihtoehdoissa syntyy myös hyvin erilaisia välillisiä vaikutuksia, jotka tulevat kilpailun voimistumisen ja hintamekanismin kautta. Välilliset vaikutukset voivat monilla herkilläkin aloilla osoittautua välittömiä vaikutuksia huomattavastikin tärkeämmäksi, joten tältä osin analyysi jää vaillinaiseksi.

Integraatiovaihtoehtoja

Eräs keskeinen lähtökohta eri integraatiovaihtoehtoja tarkasteltaessa on se, että Suomen EY-maiden kanssa käymän kaupan rakenne eroaa tuntuvasti kaupasta EFTA-maiden (ennen muuta Ruotsin) kanssa. EY-maihin suuntautuvasta viennistä 57 prosenttia oli vuonna 1989 metsäteollisuustuotteita, kun taas EFTA-maiden kanssa käytävä kauppa oli tasapainoisempaa ja painottui sekä viennissä että tuonnissa ennen kaikkea metalli- ja konepajateollisuuden tuotteisiin. Kysymys on paljolti siitä, miten Suomen suhteellinen asema muuttuu, kun rajat näiden kahden alueen välillä alenevat.

Tätä eroa voidaan kuvata soveltamalla ulkomaankauppaaineiston pohjalta laskettuja ristikkäiskaupan tunnuslukuja Suomen EY- ja

Taulukko 4. Vientimenestys ja hintakilpailukyky herkillä aloilla

		HINTAKILPAILUKYKY:		
		HEIKENTYNYT	EI MUUTOSTA	PARANTUNUT
HEI- KEN- TYNYT		Lasi ja lasituotteet Laivanrakennus Kaakao, suklaa, makeiset Vaatus	Sähköjohtimet ja kaapelit Meijerituotteet	Radiot ja televisiot Lentokoneet yms. Maltaat ja mallastuotteet Kotitaloustekstiilit Kultasepäntuotteet
		10.4 % teol. työllisyydestä	3.0 % teol. työllisyydestä	1.6 % teol. työllisyydestä
		Posliiniteokset, saviastiat Teollisuuden peruskemikaalit Lääkeaineet Muut sähkölaitteet Autot ja autonosat Spaghetti, makaroni yms. Matot, lattiapäällysteet Villateollisuus Jalkineet Kumituotteet	Muut teollisuuden ja maatalouden kemikaalit Muiden alojen käyttämät teollisuuden koneet Lääkintälaitteet Shampanja, kuohuviini	Rautatiekalusto
VIEN- TI- ME- NES- TYS:	EI MUU- TOSTA	6.1 % teol. työllisyydestä	1.3 % teol. työllisyydestä	0.8 % teol. työllisyydestä
		Rauta ja teräs Voimansiirtolaitteet Sähkölaitteet, lamput	Kattilateollisuus Maatalouskoneet Kaivos-, rauta- ja teräs- teollisuuden koneet Paperi-, puutavara- yms. teollisuuden koneet Teollisuussähkökoneet ja laitteet	Metallintyöstökoneet Tieto- ja konttorikoneet Tietoliikennevälineet Öljyt ja rasvat Urheiluvälineet, lelut
	PA- RANTU- NUT	2.3 % teol. työllisyydestä	9.1 % teol. työllisyydestä	3.7 % teol. työllisyydestä

EFTA-kauppaan vuosina 1980 ja 1987. Ne on esitetty taulukossa 6. Indeksit (*Grubel-Lloyd*) on laskettu SITC aineistosta viisnumerotasolla, jolloin nimikkeitä oli yhteensä lähes 2000.³

Ero EY-kaupan ja EFTA-kaupan välillä on huomattava, eikä se ole juurikaan kaventunut

1980-luvun kuluessa. Karkeammalla aggregointitasolla saadaan korkeampia ristikkäiskauppaosuuksia, mutta ero eri alueiden välillä säilyy. Luvut osoittavat, kuinka vähän Suomen teollisuus on itse asiassa tähän mennessä integroitunut Eurooppaan nähden. Tämä antaa aiheen odottaa suuria vaikutuksia tulevalta kehitykseltä. Muutoksen merkkejä lieene vähitellen nähtävissä varsinkin, kun pohjoismaiset lähimarkkinat ovat viime vuosina

³ Ristikkäiskaupan määrittelystä ja mittaamisesta ks. *Andersson ja Tolonen* (1982).

Taulukko 5. Vientimenestys ja kysynnän muutos herkillä aloilla

		KYSYNNÄN MUUTOS:		
		HEIKKO	KESKIMÄÄRÄINEN	NOPEA
HEI- KEN- TYNYT		Lasi ja lasituotteet Laivanrakennus Kotiloustekstiili Lentokoneet yms. Kultasepäntuotteet	Kaakao, suklaa yms. Meijerituotteet Maltaat ja mallastuotteet Vaatus	Sähköjohtimet ja kaapelit Radio ja televisio
		5.3 % teol. työllisyydestä	8.6 % teol. työllisyydestä	1.7 % teol. työllisyydestä
	VIEN- TI- ME- NES- TYS:	EI MUU- TOSTA	Posliiniteokset, saviastiat Rautatiekalusto Muiden alojen teollisuus- koneet ja laitteet Matot Spaghetti, makaroni yms. Matot, lattiapäällysteet	Teollisuuden perus- kemikaalit Muut teollisuuden ja maatalouden kemikaalit Jalkineet Villateollisuus Kuohuviinit Kumituotteet
		3.8 % teol. työllisyydestä	3.1 % teol. työllisyydestä	2.3 % teol. työllisyydestä
	PA- RANTU- NUT	Rauta ja teräs Maatalouskoneet Urheiluvälineet, lelut Öljyt ja rasvat	Kattilateollisuus Voimansiirtolaitteet Kaivos-, rauta- ja teräs- teollisuuden koneet Paperi-, puutavara- yms. teollisuuden koneet Teollisuussähkökoneet ja -laitteet	Valaisimet yms. sähköl. Tieto- ja konttorikoneet Tietoliikennevälineet Öljyt ja rasvat Urheiluvälineet, lelut
		1.8 % teol. työllisyydestä	10.5 % teol. työllisyydestä	2.8 % teol. työllisyydestä

stagnoituneet. Tätä heijastaa myös suorien sijoitusten suuntautuminen 1980-luvun jälkipuoliskon vuosina yhä enemmän EY-alueelle.

Yhdentymiskehityksen vaihtoehtoja pohdittaessa keskustelua voidaan jäsentää jakamalla integraatioprosessi eri dimensioihinsa. Esimerkiksi integraatioprosessin laajuus ja syvyys voidaan erottaa kahdeksi eri aspektiksi. Ne eivät ole suinkaan toisiaan poissulkevia vaihtoehtoja, vaikka yhdentymiskeskustelussa

näin on joskus esitetty (ks. esim. *Dornbusch 1988*). Euroopan yhdentymisprosessissa ETA-alueen muodostaminen saattaa jopa edistää niiden tavoitteiden toteutumista, joita Euroopan yhteisöllä itsellään on sisämarkkinoiden kehittämisohjelmassa (*Krugman 1988*).

Yhdentymisen taloudellisten vaikutusten kohdentumista voidaan jäsentää myös tarkastelemalla erikseen yhteisön taloudellisten ulkosuhteiden kehitystä eli tässä kauppapoliti-

Taulukko 6. Ristikkäiskaupan osuus Suomen ulkomaan-kaupassa (%)

	Koko tavara- kauppa		Teollisuus- tuotteet (SITC 5—8)	
	1980	1987	1980	1987
Kauppa				
yhteensä	26.4	34.6	34.7	40.2
EY-kauppa	17.1	22.9	21.6	26.3
EFTA-kauppa	37.8	42.9	43.8	46.8

kan yhdenmukaistamista ja toisaalta sisämarkkinoiden kehitystä eli kilpailuolosuhteiden harmonisoinnista. Integraatoratkaisusta riippuen Suomi ja muut EFTA-maat ovat osallisena kummassakin kehityksessä. Tämän mukaisesti myös taloudelliset vaikutukset näyttäisivät kohdentuvan eri tavoin eri sektoreille.

Seuraavassa integroitumista ja sen vaikutuksia on tarkasteltu sen mukaan, miten yhdentymisratkaisu koskee eri kaupan esteitä (vrt. alaviite 2). Teknisten määräysten ja standardien harmonisoinnissa on edetty jo niin pitkälle, ettei paluuta ole olemassa. Tältä osin yhentyminen siis toteutuu, tapahtuupa ETA-ratkaisulle, mitä hyvänsä. Toisena vaiheena voidaan pitää julkisten hankintojen vapauttamista, jonka kohdalla neuvottelut ovat myös edenneet pitkälle ja jonka toteuttaminen ei suoranaisesti edellyttäisi integraation syvenemistä. Se vaatii kuitenkin ETA-ratkaisun syntymisen. Kolmas vaihe merkitsisi vielä syvemmälle menevämpiä harmonisointitoimia kuten rajamuodollisuuksien purkamista ja välillisen verotuksen yhdenmukaistamista.

Tällöin kysymyksessä olisi jo suhteellisen syvälle menevästä integroitumisesta, joka edellyttäisi osallistumista myös yhteiseen päätöksentekomekanismiin. Tällaiset toimet kytkeytyisivät esillä olleista malleista ennen muuta tulliliittoratkaisuun, jonka yhtenä tunnusmerkkinä olisi yhteinen kauppapolitiikka kolmansiin maihin nähden.

Taulukossa 7 on esitetty asiantuntija-arvioihin perustuva luettelo kaupan esteiden merkitystä eri toimialoilla. Siihen on kerätty edellä

mainittuja kolmea integraation vaihetta vastaavasti ne 40 toimialaa, joihin kaupan esteiden poistaminen kussakin tapauksessa voimakkaimmin vaikuttaisi. Tarkastelu koskee kaikkia aloja, ei pelkästään integraation kannalta herkkien alojen listaa. Mukana on siis muitakin kuin herkkiä aloja.

Teknisten määräysten harmonisointi vaikuttaa ennen kaikkea sähkötekniseen teollisuuteen ja koneiteollisuuteen. Myös julkisten hankintojen vapauttaminen koskee näitä aloja, mutta niiden lisäksi myös eräistä rakennusaineteollisuuden aloja. Kun tarkastellaan kaikkia kaupan esteet yhdessä kohdistuvat vaikutukset ennen muuta elintarviketeollisuuden ja rakennusaineteollisuuden toimialoihin. Näihin aloihin kuuluu kuitenkin myös paljon sellaisia, jotka on jätetty herkkien alojen listan ulkopuolelle sillä perusteella, ettei niiden ei odoteta yhdentymisen seurauksenaan tulevan kansainvälisen kilpailun piiriin, ts. ne ovat edelleenkin luonteeltaan kotimarkkina-teollisuutta.

Tältä pohjalta on taulukkoon 8 pyritty tekemään yhteenveto yhdentymisratkaisun keskeisistä vaihtoehdoista ja niihin liittyvien välittömien vaikutusten kohdentumisesta.

Keskeisiä vaihtoehtoja on kolme. Ensimmäinen, vaihtoehto A («status quo») on paljolti näennäinen ja kuvaa sitä kaupan vapautumisen tilaa, joka on jo saavutettu, vaikka ETA-ratkaisua ei syntyisikään. Tähän kytkeytyy kuitenkin se mahdollisuus (A2), että jotkut muista EFTA-maista liittyisivät EY:n jäseneksi. Tällöin on ilmeistä, että Suomen teollisuuden herkille aloille kohdistuisi enemmän tai vähemmän voimakkaita syrjäytymisvaikutuksia.

Toinen vaihtoehto (B) olisi sen kaltainen laajennettu vapaakaupparatkaisu EY:n kanssa, josta nyt lähinnä neuvotellaan. Tämä näyttäisi tuovan merkittäviä etuja nimenomaan niille herkille aloille, jotka edellä läpikäydyn analyysin mukaan ovat vahvoja.

Vaihtoehto C («täysjäsenyys»), jossa Suomi olisi yksin ilman muita EFTA-maita EY:n jäsen ei ole tämän tarkastelun kannalta mielenkiintoinen eikä edes todennäköinen.

Taulukko 7. Kaupan esteiden merkitys toimialoittain.

1. TEKNISET STANDARDIT JA MÄÄRÄYKSET		2. TEKNISET MÄÄRÄYKSET + JULKISET HANKINNAT		3. KAIKKI KAUPAN ESTEET	
NACE		NACE		NACE	
344	tietoliikennevälineet	344	tietoliikennevälineet	413	meijerituotteet
351	autot	341	sähköjoht. kaapelit	412	lihanjalostus
413	meijerituotteet	351	autot	422	rehuteollisuus
372	lääkintälaitteet	315	kattilateollisuus	411	öljyt ja rasvat
364	lentokoneet yms.	244	asbestituotteet	344	tietoliikennevälineet
347	muut sähkölaitteet	243	sementtiteollisuus	425	shampanja yms.
346	kotit. sähkölaitteet	242	sementti, laasti yms.	423	muut elint. tuotteet
342	teollisuus sähköl.	372	lääkintälaitteet	427	maltaat ja mallastuotteet
341	sähköjoht., kaapelit	364	lentokoneet yms.	420	sokeri
321	maatalouskoneet	347	muut sähkölaitteet	418	tärkkelystuotteet
315	kattilateollisuus	346	kotital. sähköl.	416	myllyteollisuus
244	asbestituotteet	342	teollisuus sähköl.	351	autot
423	muut elintarviketuot.	330	tieto- ja konttorik.	231	kiv. rakennusaineet
422	rehuteollisuus	327	muut teollisuusk.	243	sementtiteollisuus
412	lihanjalostus	241	tiiliteollisuus	242	sementti, laasti yms.
365	lastenvaunut yms.	231	ei-metal. mineraalit	245	ei-metal. mineraalit
345	radiot ja televisiot	467	puuhuonekalut	345	radiot ja televisiot
330	tieto- ja konttorik.	247	lasi ja lasitavarat	415	kalanjalostus
327	muut teollisuuskoneet	245	kivi, ei-met. miner.	341	sähköjoht. ja kaapelit
314	metallituotteet	413	meijerituotteet	315	kattilateollisuus
259	kotit. kem. tuotteet	321	maatalouskoneet	372	lääkintälaitteet
257	lääkevalmisteet	412	lihanjalostus	241	tiiliteollisuus
256	teol. kem. tuotteet	314	metallituotteet	247	lasi ja lasitavarat
251	teol. peruskemikaalit	256	teol. kem. tuotteet	424	etyli alkoholin valm.
243	sementti, laasti yms.	251	teol. peruskemikaalit	244	asbestituotteet
242	sementtiteollisuus	425	shampanja yms.	364	lentokoneet yms.
241	tiiliteollisuus	423	muut elint. tuotteet	330	tieto- ja konttorik.
231	kiv. rakennusaineet	422	rehuteollisuus	327	muut teollisuusk.
472	paperituotteet	365	lastenvaunut yms.	467	puuhuonekalut
467	puuhuonekalut	345	radiot ja televisiot	256	teol. kem. tuotteet
429	tupakkatuotteet	259	kotit. kem. tuotteet	251	teol. peruskemikaalit
425	shampanja yms.	257	lääkevalmisteet	429	tupakkatuotteet
420	sokeri	472	paperituotteet	311	valimot
374	kelloteollisuus	429	tupakkatuotteet	419	leipomoteollisuus
371	mittausinstrumentit	371	mittausinstrumentit	347	muut sähkölaitteet
353	autonosat 2	353	autonosat 2	346	kotital. sähköl.
352	autonosat 1	352	autonosat 1	342	teol. sähkökoneet
328	muut koneet ja laitteet	325	kaivos yms. teol. koneet	321	maatalouskoneet
326	voimansiirtolaitteet	311	valimot	314	metallituotteet
325	kaivos yms. teol. koneet	427	maltaat ja mallastuotteet	257	lääkevalmisteet

Kolmas vartenotettava vaihtoehto on jonkinlainen »tulliliittoratkaisu» (D), joka itse tämän erittelyn kannalta ei olennaisesti eroaisi täysjäsenyydestä. Molemmassa tapauksissa olisi välttämätöntä toteuttaa sekä kilpailuolosuhteiden syvällekäyvä yhdenmukaistaminen että ulkoisen kauppapolitiikan harmonisoin-

ti. Tässä tapauksessa vaikutukset kohdistuisivat myös haavoittuviin, herkkiin aloihin, ts. sopeutuminen olisi voimakkaampaa. Vaikutusten teho riippuisi myös olennaisesti yhteisen kauppapolitiikan luonteesta. Hyvin liberaali kauppapolitiikka johtaisi kaikkein suurimpiin vaikutuksiin.

Taulukko 8. Suomen integraatoratkaisun vaihtoehtoja

		INTEGRAATIOPROSESSIN LAAJUUS (ETA-alue)	
		ETA-aluetta ei muodostu	ETA-alue muodostuu
INTE- GRAA- TIO- PRO- SESSIN SY- VYYS	Ei yhte- näistä kauppa- poli- tiikkaa	A. »STATUS QUO»	B. »VAPAAKAUPPA-ALUE»
		A1. EFTA säilyy nykyisessä muodossaan ja laajuudessaan — ei todennäköinen — tekniset kaupan esteet vähenevät joka tapauksessa	— vaikutukset herkille aloille tulevat teknisten kaupan esteiden vähenemisen ja julkisten hankintojen vapauttamisen kautta
		A2. Muut EFTA-maat lähestyvät EY:ä — syrjäytymisvaikutuksia herkillä aloilla	— vaikutukset kohdistuvat pääasiassa metalliteollisuuteen, osittain myös rakennusaineteollisuuteen, vähenevässä määrin tekstiili- ja elintarvike-teollisuuden eräille aloille
	Yhte- näinen kauppa- poli- tiikka	C. »TÄYSJÄSENYYS» — ei todennäköinen ilman muita EFTA-maita	D. »TULLILIITTO» D1. EY:n kauppapolitiikka on liberaalia — vaikutukset kohdistuvat laajalti herkille aloille, heikot alat ovat haavoittuvia D2. EY:n kauppapolitiikka on protektionistista — vaikutukset heikoilla teollisuudenaloilla edellistä pienemmät, suoja kolmansiin maihin nähden voi kasvaa.

Eräitä johtopäätöksiä

Suorasukaisin päätelmä edellisestä näyttäisi olevan se, että Suomella olisi ETA-ratkaisun kautta, ilman syvemmälle menevää integroitumista mahdollisuus saada etuja (rusinat) vahvoille aloille ilman, että koko teollisuuden (pulla) — myös haavoittuvien alojen — täytyisi sopeutua. Tällöin on kuitenkin syytä muistaa, että tämä tarkastelu rajoittuu vain staattisiin ja välittömiin integraation vaikutuksiin. On ilmeistä, että vahvojen alojen kilpailukyvyyn säilyttäminen edellyttää koko kansantalouden sopeutumista. Kokonaisvaikutusten selvittäminen edellyttää kokonaistaloudellista tarkastelua.

Syvemmälle menevä integroituminen merkitsee sitä, että vaikutukset ulottuvat syvemmälle myös teollisuuteen ja sen haavoittuviin

aloihin. Se merkinnee voimakkaampaa sopeutumista. Tällöin kuvaan tulee mukaan myös se, miten yhdentymisen myötä yhdenmukaistuva kauppapolitiikka muovaa kaupan esteitä suhteessa kolmansiin maihin. Jos yhteinen kauppapolitiikka on hyvin protektionista, saattaa eräiden haavoittuvien alojen suoja jopa nykytilanteesta lisääntyä. Mikäli kauppapolitiikka taas on liberaalia, kohdistuvat sopeutumispaineet entistä tuntuvimpina näille aloille.

Syvemmälle menevään integraatioon liittyä lisäksi kaksi ongelma-aluetta, joita tässä yhteydessä ei ole tarkasteltu, mutta joihin kytkeytyy keskeisiä kauppapolitiittisia ja kansantaloudellisia etuja. Toinen on kauppa Neuvostoliiton kanssa, jossa vapaakauppajärjestely ei ole välttämättä yhteensopiva tulliliiton kanssa. Toinen ongelma on maatalous, jossa

tulliliittoratkaisun myötä olisi tapahduttava olennaisia muutoksia. Toisaalta muutoksia on aivan varmasti tulossa kaikilla tahoilla.

Varauksia voidaan liittää myös niihin kehityskuviin ja teoreettisiin lähtökohtiin, joille Euroopan yhteisö sisämarkkinoiden kehittämisohjelmansa on perustanut. Esimerkiksi ohjelman kulmakivinä olevia ideoita potentiaalista lisääntyvien skaalaetujen hyödyntämiseksi ja EY-alueen sisäisen kaupan kehittämiseksi voidaan arvioida empiirisen tutkimuksen tulosten pohjalta kriittisesti. Kehittyneissä teollisuusmaissa ei yritys- tai toimipaikkakoko välttämättä ole kasvamassa eikä se ole itsestään selvästi myöskään edellytys tehokkaammalle tuotannolle (Carlsson 1988). Samoin on voitu saada havaintoja ristikkäiskaupan osuuskien kasvun pysähtymisestä teollisuusmaiden välisessä kaupassa (Globerman ja Dean 1990).

Toisaalta voidaan hyvällä syyllä väittää, että näiden epäilysten ei pitäisi koskea nimenomaan Suomea, jolla pienenä, hieman jälkeenjääneenä taloutena pitäisi olla paljon mahdollisuuksia yhdentymisetujen hyödyntämiseen.

On myös syytä muistaa, että tässä on tarkasteltu vain teollisuuden, pääasiassa avoimen sektorin kehitysnäkymiä. Aikaisemman yhdentymiskehityksen seurauksena näillä aloilla ei pitäisi ollakaan mainittavia ongelmia, vaan sopeutuminen kansainvälisen kilpailun olosuhteisiin on jo suurelta osin tapahtunut 1970- ja 1980-lukujen aikana. Merkittävimmät ongelmat lienevät vastassa paljolti kilpailulta suojatussa asemassa olleilla palvelualoilla ja rakennustoiminnassa, joiden suorituskyvyttä esimerkiksi viime vuosikymmenen aikainen palvelutaseen kehitys antaa varsin synkän kuvan. Kun muutos tässä suhteessa on varmasti hidas, korostunee lähivuosina teollisuuden vientimenestyksen merkitys ulkoisen tasapainon parantamiseksi.

Kirjallisuus

- Andersson J. ja Y. Tolonen (1982): »Katsaus ristikkäiskaupan teoriaan». Kansantaloudellinen aikakauskirja, 78. vsk. ss. 386—392.
 Buigues, P. ja F. Ilzkovitz, (1988): *The Sectoral*

- Impact of The Internal Market*. EC Document 11/335/88-en.
 Buigues, P., Ilzkovitz, F. ja J.-F. Lebrun, (1990): *The Impact of the Internal Market by Industrial Sector: the Challenge for the Member States*. EC Document 11/364/89-EN.
 Carlsson, B. (1988): »*The Evolution of Manufacturing Technology and Its Impact on Industrial Structure*». IUI Working Paper No. 203.
 Dornbusch, R. (1988): »*Money and finance in European integration*». EFTA seminar Geneva, 27 January 1988.
 EC Commission (1988): »*The Economics of 1992*». European Economy No 35.
 Forti, A., C. Gola ja P. Ranci (1989): *The Impact of 1992 on the Italian Industry*. Istituto per la Ricerca Sociale.
 Globerman, S. ja J. W. Dean (1990): »*Recent Trends in Intra- Industry Trade and Their Implications for Future Trade Liberalization*». Weltwirtschaftliches Archiv, Band 126, ss. 25—49.
 Jacquemin, A., P. Buigues ja F. Ilzkovitz (1989): »*Horizontal mergers and competition policy in the European Community*». European Economy No 40.
 Kajaste, I. (1990a): »*The Impact of 1992 on Finnish Industry, Part 1. The Identification of Sensitive Sectors*». Valtiovarainministeriön kansantalousosasto, Keskustelualoitteita No. 26.
 Kajaste, I. (1990b): »*he Impact of 1992 on Finnish Industry, Part 2. The Analysis of Competitive performance*». Valtiovarainministeriön kansantalousosasto, Keskustelualoitteita (tulossa).
 Kallinen, T. (1990): *Kansainvälisen teollisuuden työn tuottavuuden tasovertailu vuosina 1979—1986*. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos C 57.
 Krugman, P. (1988): »*EFTA and 1992*». EFTA Occasional papers No. 23.
 Nerb, G. (1988): *The Completion of the Internal Market: A Survey of European Industry's Perception of the Likely Effects*. Research on the »Costs of Non-Europe», Volume 1, Serie Documents, CEC.
 OECD (1988): *Economic Survey of Finland 1987/1988*. Paris: OECD.
 Pratten, C. (1988): *A Survey of the Economies of Scale*. Research on the »Costs of Non-Europe», Volume 2, Serie Documents, CEC.
 SAF (1989): *Wages and total labour costs for workers, International survey 1978—1988*. Stockholm: SAF.
 Wieser, T. (1989): »*Price Differentials in the European Economic Space (EES)*». EFTA Occasional papers No. 29.